

УДК 336.671

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ РІВНЯ ДОХОДІВ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ

*І.В. Дворник, аспірант**

Проаналізовано тлумачення поняття «дохід» вітчизняними й зарубіжними вченими, його класифікацію, запропоновано виведення універсального визначення. Досліджено розмір, структуру та диференціацію доходів сільського населення та запропоновано основні шляхи їх підвищення.

Дохід, сільське населення, заробітна плата, пенсія, диференціація.

Одним з найважливіших показників добробуту населення є доходи. Планування та регулювання мають враховувати принцип нерівності їх формування й розподілу в суспільстві. Причинами цього є різниця у фізичних та розумових здібностях людей, освіті та професійній підготовці, у складі сімей, місці розташування, наявності власності.

Процес економічного зростання, що спостерігався в Україні, починаючи з 2000 року, вплинув на рівень доходів населення, їх структуру, сприяв зменшенню рівня заборгованості з виплат заробітної плати, пенсій, стипендій та інших державних соціальних стандартів. Проте дослідження доходів сільського населення показали, що їх рівень залишається низьким та нерівномірним. Така ситуація й зумовлює актуальність обраної теми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інтерес до поняття «дохід» зростає з кожним роком. Учені розглядають різні аспекти цього поняття і трактують «дохід» по-різному. Передусім на пильну увагу фахівців заслуговують джерела доходів, види, структура та диференціація.

Економісти вважають, що розгляд поняття «дохід» слід розпочати з класиків, оскільки попередні представники економічної науки (схоласти,

*Науковий керівник – доктор економічних наук, професор М.П. Талавиця

меркантилісти, фізіократи) не створили щодо цього поняття цілісної системи поглядів.

Мета дослідження – проаналізувати поняття доходу, його класифікацію, запропонувати виведення універсального визначення. Дослідити розмір, структуру та диференціацію доходів сільського населення й запропонувати основні шляхи їх підвищення.

Виклад основного матеріалу. Єдиного визначення поняття «дохід» у сучасній економічній літературі не існує [1] (табл. 1).

1. Визначення доходу

Автор	Визначення
А.Сміт	Доходи – це матеріальні витрати, понесені на попередніх стадіях виробництва. Первинними джерелами доходу є заробітна плата, земельна рента і прибуток, які визначають вартість товару.
А.Маршалл	Дохід – винагорода за підприємницьку діяльність, компенсація негативних емоцій, пов'язаних з ризиком, конкуренцією, невизначеністю та виробництвом, орієнтованим на невідомий ринок. Автор був проти зрівняльного розподілу доходу, але не схвалював нерівномірності у розподілі багатства.
М.Фрідман	Дохід, що отримується індивідумом в кожний момент часу, складається з перманентного (постійного) і транзитивного (тимчасового) доходів.
Дж.М.Кейнс	Дохід складається з двох частин: споживання та заощадження. Зробив великий внесок у дослідження проблем зайнятості та перерозподілу доходів; вважав, що немає соціальних виправдань великої нерівності в розподілі багатств; не підтримував зрівняльного розподілу.
Дж.Р. Гікс	Дохід – це максимальна кількість засобів, які можна витратити протягом деякого періоду часу за умови, що відповідно до наявних очікувань капітальна вартість майбутніх надходжень залишиться попередньою (1939 р.).

Проаналізувавши трактування поняття «дохід» ми пропонуємо виведення універсального визначення: дохід – це збільшення економічних вигід у вигляді надходження грошових коштів і матеріальних благ, одержаних у результаті якої-небудь діяльності протягом звітного періоду, що йде на особисте споживання та заощадження для підтримання фізичного, морального, економічного та інтелектуального стану людини.

Залежно від джерел формування доходи мають різні види. Їх перелік подано на рис. 1. Розрізняють номінальний дохід, обчислений в грошовій формі, і реальний – з урахуванням купівельної спроможності грошей [1]. Індекс споживчих цін впливає на купівельну спроможність номінальних доходів:

де D_r – доходи реальні;
 D_n – доходи номінальні;
 I_c – індекс споживчих цін.

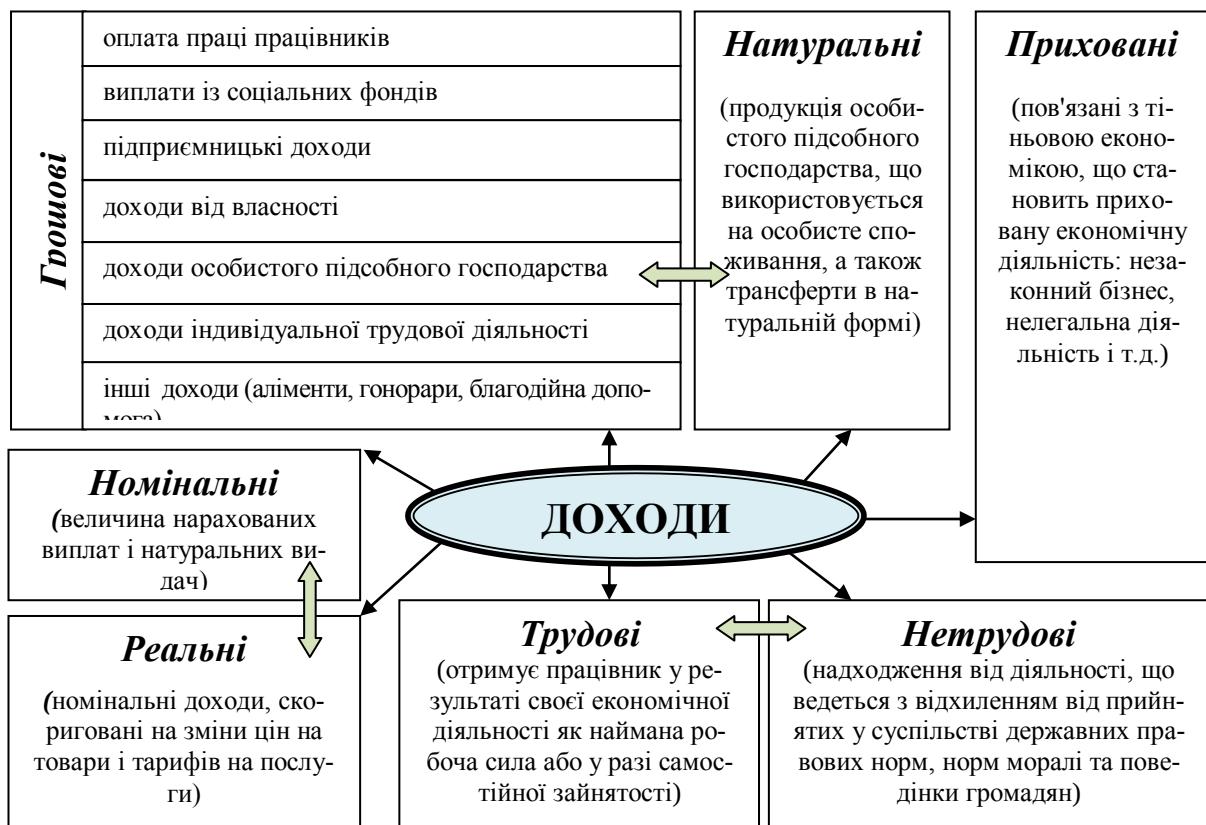

Рис. 1. Класифікація доходів залежно від джерел формування

В Україні найбільшу частку в структурі сукупних ресурсів домогосподарств сільської місцевості займають грошові доходи (82,7%) [8] (рис. 2).

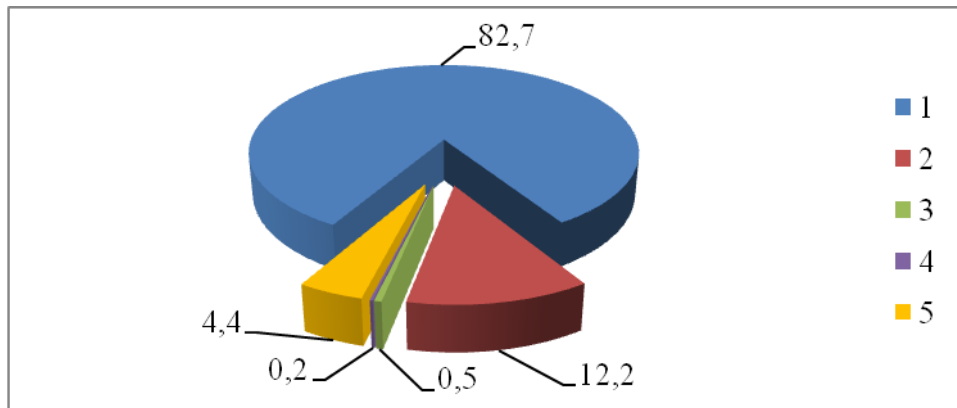

Рис. 2. Структура сукупних ресурсів домогосподарств сільської місцевості, %

1 – грошові доходи; 2 – вартість спожитої продукції, отриманої з особистого підсобного господарства та від самозаготівель; 3 – пільги та субсидії безготівкові на оплату житлово-комунальних послуг, електроенергії та палива; 4 – пільги безготівкові на оплату товарів та послуг з охорони здоров'я, туристичних послуг, путівок на бази відпочинку тощо, на оплату послуг транспорту, зв'язку; 5 – інші надходження

Джерелами грошових доходів сільського населення в Україні є: оплата праці; доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості; доходи від продажу сільськогосподарської продукції; пенсії, стипендії, допомоги та субсидії, надані готівкою; грошова допомога від родичів, інших осіб та інші грошові доходи.

Рис. 3. Структура грошових доходів домогосподарств сільської місцевості, %

У структурі грошових доходів домогосподарств сільської місцевості у 2011 році найбільшу частку займає оплата праці (41,1%), а найменшу – доходи від підприємницької діяльності (4,7%). Порівнюючи дані з 2000 роком, помічаємо тенденцію до підвищення частки доходів від оплати праці, соціальних трансферів, підприємницької діяльності, проте вона суттєво скоротилася від продажу сільськогосподарської продукції та інших доходів. (рис. 3).

Доходи сільського населення ЄС формуються за рахунок заробітної плати, доходів від продажу власної продукції, пенсій і соціальних виплат. Політика ЄС спрямована не лише на отримання прибутку, а й на модернізацію виробництва, удосконалення економічної та соціальної структури, забезпечення справедливих і стабільних доходів фермерів, зниження міграції населення з сільської місцевості за рахунок альтернативної зайнятості, поліпшення умов життя та праці і зниження розриву у доходах між селом і містом.

Проте в Україні при загальних позитивних тенденціях сільська місцевість характеризується набагато гіршими умовами для проживання людей, рівнем розвитку підприємництва та відсутністю достатньої пропозиції на ринку праці порівняно з містами. Як результат, протягом 2003–2013 рр. загальна кількість населення України зменшилася на 4,6%, а сільського – на 8,78% [8] (рис. 4).

У сільських населених пунктах України в 2013 році проживає понад 30% населення: у Волинській області – 47,89%, Рівненській – 52,26, Житомирській – 41,54, Чернігівській – 36,28, Київській – 38,08, у Сумській області – 32,06%. Досліджуючи рівень зайнятості сільського населення в Полі-

ському регіоні, варто відзначити, що він, порівняно з даними по Україні (67,4%), має вищі показники. Щодо рівня безробіття, то Київська область має показник 6,9%, тоді як по Україні – 8,3%. Решта областей значно перевищують його, особливо Волинська, яка має 10,6% [8] (рис. 5).

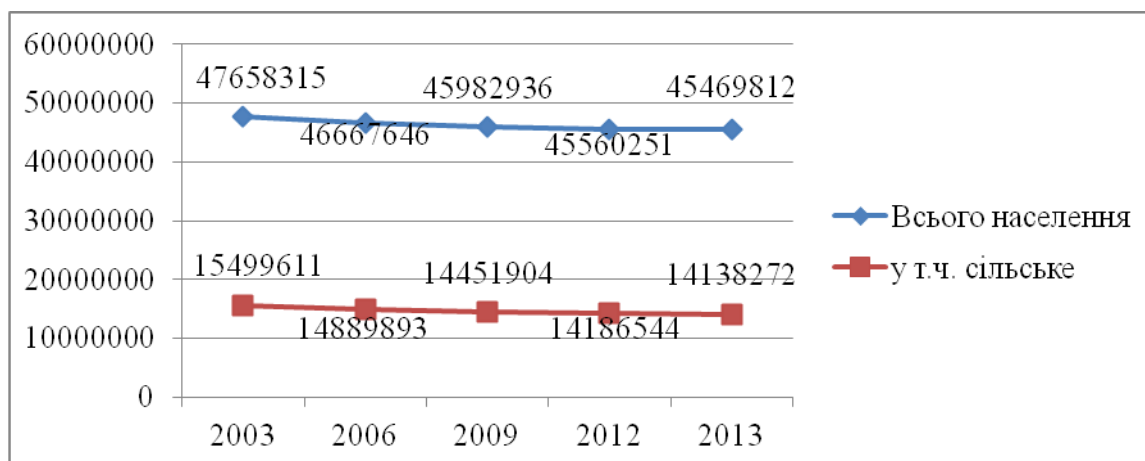

Рис. 4. Динаміка кількості населення України, осіб

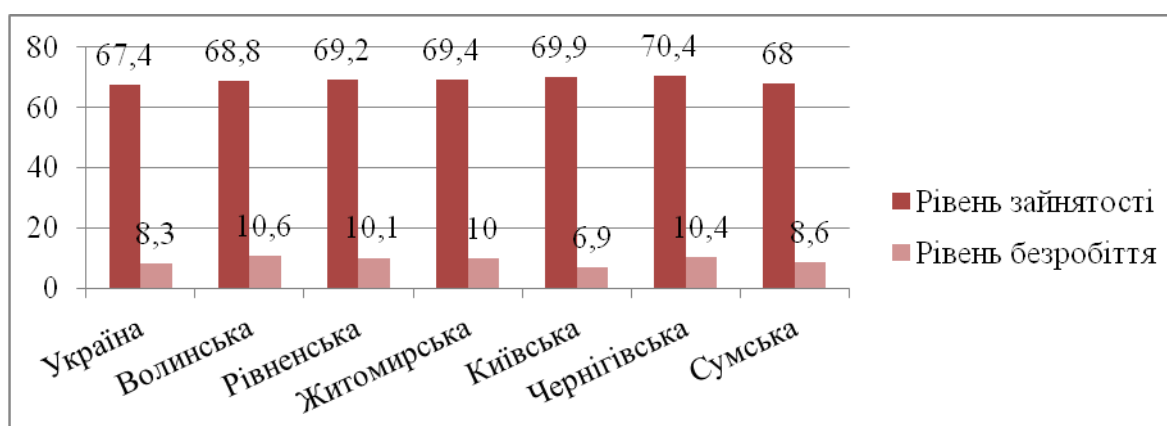

Рис. 5. Рівень зайнятості та безробіття сільського населення в Поліському регіоні у 2012 році, %

Проблемою є й те, що потреба сільськогосподарських підприємств у працівниках набагато нижча, порівняно зі станом безробіття (рис. 6).

Негативна ситуація в Рівненській, Волинській, Житомирській областях. За даними Державного комітету статистики України, потреба підприємств у працівниках за 2002–2013 рр. зменшилася в 4,5 раза.

Загалом упродовж останніх років основні показники матеріального становища населення набули ознак зростання: порівнюючи розміри мінімальної заробітної плати і пенсій у 2013 році з попередніми, можемо відзначити їх збільшення в 1,7 та 1,6 раза відповідно [3] (рис. 7).

Першочерговими соціальними результатами впровадження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року [2] передбачено реалізацію низки заходів, спрямованих на забезпечення

належного рівня життя сільських жителів, доведення рівня їх доходів до середнього рівня по економіці країни з урахуванням чинних соціальних стандартів [4].

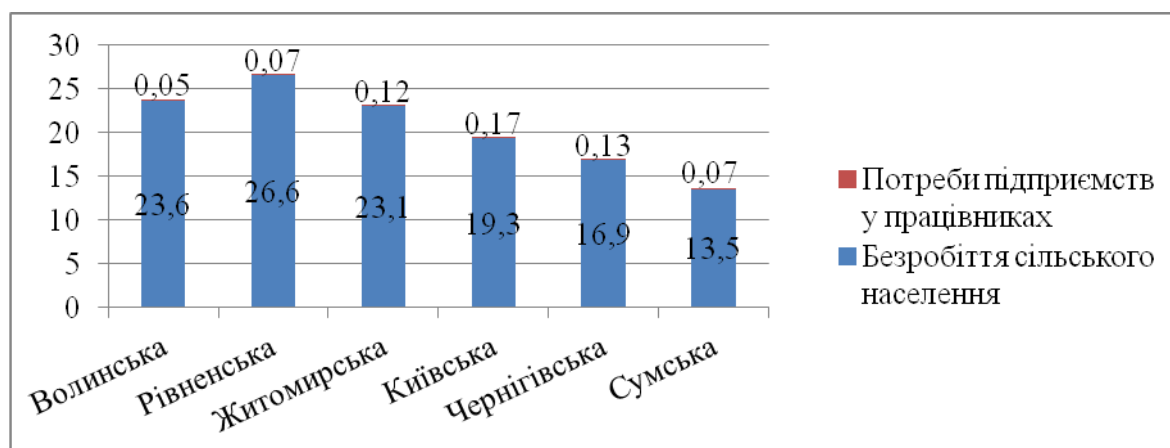

Рис. 6. Безробіття сільського населення та потреба підприємств у працівниках у сільському господарстві у 2012 році, тис. осіб

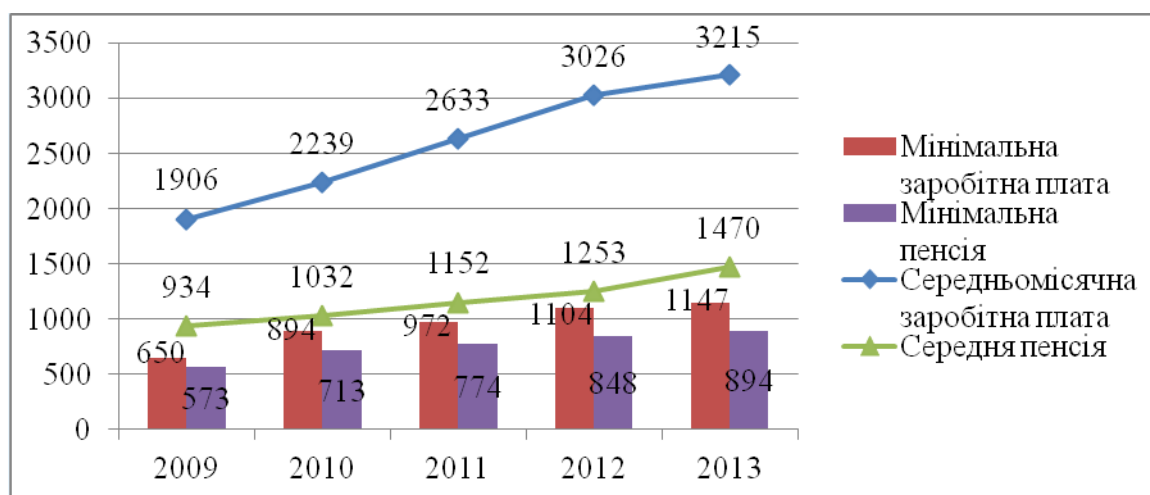

Рис. 7. Обсяги середньомісячної та мінімальної заробітної плати і середньої та мінімальної пенсії за 2009–2013 рр., грн.

Аналіз середньомісячної заробітної плати показав, що загалом по Україні у 2013 році вона становить 3215 грн – у 2,8 раза більша за мінімальну. Проте середньомісячна заробітна плата по Україні більш ніж на 30% вища, ніж у сільському господарстві (2194 грн). Останній показник є одним з найгірших серед всіх видів економічної діяльності: авіаційний транспорт – 11 055 грн, фінансова та страхова діяльність – 6261 грн і т.д. [3]. Така низька заробітна плата не забезпечує відтворення робочої сили та достатньої податкової бази для фінансування соціальної сфери. За стандартами ЄС, середня заробітна плата має бути вищою за прожитковий мінімум щонайменше втричі [5].

Зберігається нерівність заробітної плати й по Поліському регіону (табл. 2).

2. Розмір середньомісячної заробітної плати всього по регіону та в сільському господарстві

Регіон	2009		2010		2011		2012		2013	
	всього	с.г.	всього	с.г.	всього	с.г.	всього	с.г.	всього	с.г.
Україна	1906	1206	2239	1430	2633	1800	3026	2023	3215	2194
Волинська	1427	718	1692	827	1994	1088	2339	1532	2523	1938
Рівненська	1614	905	1960	1051	2211	1456	2575	1739	2789	2233
Чернігівська	1465	1067	1711	1216	1974	1510	2308	1833	2468	2096
Житомирська	1493	939	1785	1032	2071	1412	2369	1762	2524	2344
Київська	1987	1593	2295	1820	2761	2165	3157	2433	3370	2673
Сумська	1593	1079	1866	1305	2177	1652	2503	1959	2648	2159

Нерівність в Україні є цікавим феноменом. За офіційними статистичними даними Україна є рівноправною, проте навколишня реальність це не дуже підтверджує. Для ретельного порівняння використовують індекс "Джині" – показник нерівності розподілу доходів домогосподарств. Він може мати значення від 0 до 100 (або від 0 до 1), де 0 означає, що доходи абсолютні. У 2009 році індекс "Джині" в Україні дорівнював 28,2. Порівняно з цим показником у Польщі та Росії, відповідно, 34,9 та 37,5, Україна має достатньо високу економічну рівність.

Проте всім добре відомі такі українські реалії, як виплата заробітної плати «в конвертах» та мінімізація офіційного прибутку бізнесом. Причиною цього є репресивна податкова система, неадекватно високі пенсійні збори із заробітної плати [6]. Згідно з оцінками одного з найавторитетніших спеціалістів з тіньової економіки – професора Віденського університету Фрідріха Шнайдера, – у 2009 році тіньова економіка в Україні становила 55,1% від ВВП, у Польщі – 26,3, в Угорщині – 23,4, а в Росії – 46,6% [5].

Проте найбільш нерівномірно як у світі, так і в Україні розподілені не доходи, а багатство – активи, якими володіє людина. Коефіцієнт "Джині" по багатству в Україні у 2010 році становив 64, а по офіційних доходах – 28,2. 42,5% українських громадян мали активи на суму менш ніж 1000 дол., 53,4% – від 1 000 до 10 000 дол., 4% – 10 000–100 000 дол. і 0,1% – понад 100 000 дол. [3].

У середньому українці володіють активами на суму 2731 дол. У Білорусії, Росії й Польщі вони дорівнюють, відповідно, 6 071, 10 408 та 28 620 дол.. Порівняння показує, що Україна є однією з найбідніших країн у Європі. Меншу вартість активів у власності одного громадянина має лише Молдова.

Висновки та перспективи подальших досліджень. За результатами аналізу запропоновано універсальне визначення поняття «дохід» та класифікацію економічної категорії. Досліджено, що кількісні і якісні відмінності у структурі доходів сільського населення зумовлені регіональними особливостями, типом місцевості, розміром і складом домогосподарств.

Шляхами поліпшення рівня доходів сільського населення мають бути:

- проведення державою диференційованої податкової політики;

- зниження нерівності в доходах між селом і містом;
- розвиток сільськогосподарського виробництва на селі, впровадження системи професійного навчання незайнятих працюю сільських жителів;
- забезпечення зайнятості безробітного працездатного населення;
- забезпечення системи гарантованих державних закупівель сільськогосподарської продукції для дрібнотоварних виробників тощо.

Список літератури

1. Базилевич В.Д. Історія економічних учень / В.Д. Базилевич. – 2005. – 192 с.
2. Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року від 19.09.2007 / Верховна Рада України. – Режим доступу : www.minagro.gov.ua/page/?3800
3. Кухта П. Економічна нерівність в Україні / П. Кухта // Реальна економіка. – Режим доступу : <http://real-economy.com.ua/publication/22/9737.html>
4. Закон України “Про оплату праці» від 11.08.2013. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80>
5. Корольков А.Ф. ЕС: сельское хозяйство и аграрная политика // А.Ф. Корольков // Современная Европа. – 2002. – № 4. – С. 90–97.
6. Податковий кодекс України: за станом на 01.09.2013 / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
7. John W. Goodwin. Agricultural Price Analysis and Forecasting / W. John. – New York : John Wiley and Sons, 1994.
8. www.ukrstat.gov.ua

Проанализированы толкования понятия «доход» отечественными и зарубежными учеными и его классификация, предложено выведение универсального определения. Исследованы размер, структура и дифференциация доходов сельского населения и предложены основные пути их повышения.

Доход, сельское население, заработная плата, пенсия, дифференциация.

In the article determination of concept «profit» is analysed by domestic and foreign scientists, his classification, the leadingout of universal determination is offered. Investigated the size, structure and differentiation income level of the rural population and suggest ways to improve basic.

Income, rural population, wages, pension, differentiation.